

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

**ROSSIYANING BIRINCHI PREZIDENTI B. N. YELIN
NOMIDAGI URAL FEDERAL UNIVERSITETI**

TOSHKENT IQTISODIYOT VA PEDAGOGIKA INSTITUTI

**INSON FAROVONLIGINI
O'RGANISHDA FANLARARO
YONDASHUV**

xalqaro ilmiy konferensiya materiallari

II QISM

Toshkent - 2023

UO'K 08
KBK 94

Mas'ul muharrir:

Muxamedov Gafurjon Isroilovich

Kimyo fanlari doktori, professor, O'zbekiston fan arbobi

Tahrir hay'ati:

O.D.Ziyadullayev, E.E.Simanyuk, J.E.Usarov, S.B. Malix, D.O.Ximmataliyev, T.N.Tixomirova, R.A.Ikromov, Serdar Serdar uglu, J.F.Ravshanov, A.A.Pecherkina, G.O.Ernazarova, D.E.Chernouxov, F.U.Qodirova, YU.V.Zapariy, N.X.Elmurzaeva, YU.E.Pyankova, SH.R.Samarova, A.P.Andropov, A.N.Rasulov, S.B.Qorayev, I.D.Qodirov, S.Gayupova, K.R.Mamadaliyev, A.S.Burnasov, N.J.Eshnayev, SH.E.Nurmamatov

Konferensiyaning maqsadi jamiyatda inson farovonligini oshirish muammolarini o'rganish va bu yo'lda izlanishlar iolib borayotgan tadqiqochilarga amaliy yordam berish, ularni birlashtirishdan iborat. Insonning hayotda yashash darajasining sifat jihatidan o'sib borishi, raqamlashtirish jarayonlarining jamiyat, ijtimoiy guruhlar va shaxslarga ta'sirini o'rganishga fanlararo yondashuvni ishlab chiqishni nazarda tutadi. To'plamdan shaxs farovonligining psixologik, inson farovonligining demografik jihatlari, ijtimoiy-madaniy aspektlari, ta'lim inson farovonligining bosh omili ekanligi, mustaqil-ta'lim klasteri inson farovonligining asosi va raqamlashtirishning inson farovonligini ta'minlashdagi qulayliklari masalalariga bag'ishlangan maqolalar o'rin olgan. Kitob soha mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistrantlar va bakalavriat talabalari hamda keng o'quvchilar ommasiga mo'ljallangan.

Ilmiy to'plam Chirchiq davlat pedagogika universiteti Ilmiy Kengashining 2023 yil 27 sentyabrdagi 02-sonli qo'shma yig'ilish qarori bilan nashrga tavsiya etilgan. Ilmiy to'plam maqolalarida keltirilgan iqtibos va dalillar obyektivligi mualliflar zimmasida qoldiriladi.

Mualliflar qarashi va asarlar nomlaridagi imlo tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

ISBN 978-9910-9966-6-5

© Zebo prints, 2023.

© Chirchiq davlat pedagogika universiteti

INKLYUZIV TA'LIMNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARINI MUVOFIQLASHTIRISH MASALALARI

Kobilova Shaxnoza

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Pedagogika fakulteti, Maxsus

pedagogika kafedrası o'qituvchisi

kabilovashaxnoza4@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada inklyuziv ta'limni tashkil etishda ta'lim makonini barqarorlashtirish, pedagogik shart-sharoitlar, uning istiqbolli imkoniyatlari, inklyuziv ta'lim maktablarda faoliyat olib boradigan o'qituvchilar ega bo'lishi kerak bo'lgan kasbiy kompetentlik, "Absorbsiya", "Birgalikda yashash" modeli mazmuni yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *pedagogika, inklyuziv, imkoniyati cheklangan o'quvchi, ta'lim sifati va samaradorligi, psixologik jarayon, psixologik xususiyat va jarayon, ta'lim, istiqbol, pedagogik jarayon, "konseptual model"*

Imkoniyati cheklangan o'quvchilarning pedagogik-psixologik xavfsizligini ta'minlash, inklyuziv ta'limni modellashtirishning zamonaviy pedagogik klasterili yondashuvini taqozo yetadi.

V.P.Bespalkoni nuqtayi nazaricha bugungi kunda modellashtirish usuli, vizualizatsiyani yeng yuqori va maxsus shaklidir. U tadqiqotchiga obyektning o'zini yemas, balki uning ba'zi bir analoglarini ko'rsatishga imkon beradi. Shu bilan birga, vositalashtirilgan bilish "ma'lum jihatdan o'rganilayotgan obyektни almashtirishga va u haqida yangi ma'lumotlarni taqdim yetishga qodir bo'lgan tabiiy yoki sun'iy tizimlar yordamida" amalga oshiriladi.[1] V.A.Shtoff ilmiy mulohazasiga ko'ra model - bu o'rganish obyektini aks yettiruvchi yoki qayta ishlab chiqaruvchi hamda obyekt haqida yangi ma'lumot beradigan tarzda almashtirishga qodir bo'lgan aqliy ifodalangan va moddiy jihatdan amalga oshirilgan tizimdir.[9]

A.M.Tomson va Dj.L.Perri tomonidan model tushunchasiga doir ilmiy mulohazalar o'rganilib, "konseptual model" tushunchasiga ye'tibor qaratishgan. Mazkur model, global obraz bo'lib, mavjud jarayonlarni turli qismlarini butun bilan bog'lash hamda shunga mos ravishda samarali harakat qilish funksiyalarni yuzaga chiqarishga xizmat qiladi degan gipotezani ilgari surgan [10].

Ushbu modellashtirish mohiyatining nazariy asoslaridan kelib chiqqan holda biz ilmiy tadqiqotimizda inklyuziv ta'lim klasteri muhiti, hayot xavfsizligi masalalarini ilmiy jihatdan tahlil qilish maqadga muvofiq deb o'ylaymiz.

Bunda yeng avvalo, imkoniyati cheklangan o'quvchilarning hayot xavfsizligini ta'minlash jarayoni, uning tuzilishi, asosiy xususiyatlari, funksiyalari va aloqalarini aniqlash masalasiga ye'tibor qaratish, inklyuziv ta'lim tayyorgarligi, yaratilgan shart-sharoitlar, hayot xavfsizligi mezonlarini muvofiqlashtirish hamda tizimni pedagogik-psixologik jihatdan tahlil yetish muhim ahamiyat kasb yetadi.

Inklyuziv ta'limning rivojlanish tendensiyalari va muvofiqlashtirish modelini ilmiy-tahliliy jihatdan o'rganib chiqish natijasida, jahon amaliyotida uning ikkita, ya'ni tashkiliy (imkoniyati cheklangan o'quvchilarni o'qitishning tashkiliy-pedagogik xususiyatlari, individual va umumiy pedagogik yondashuv, psixologik xavfsizlik,

ruhiy toliqishni oldini olish, kognitiv faolligini rivojlantirish, bilim va tushunchalarini oshirishga qaratilgan innovatsion metodikalarni ta'lim jarayoniga olib kirish, refleksiv yondashuv, ijtimoiylashish va integratsiya modellari ishlab chiqish va amaliyotga realizatsiya yetish) va ma'muriy (imkoniyati cheklangan o'quvchilarni o'qitishda davlat va jamiyat funksiyasini qonuniy asoslarini yaratish, huquqiy-me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqish, mas'ul tashkilot va organlarning vazifalari hamda inklyuziv ta'limning zarurati va mohiyatini belgilash, pedagogik, psixologik, texnik va huquqiy omillarini muvofiqlashtirish, o'quv makonini tashkil yetish, hududiy infratuzilma xususiyatlarini aniqlashtirish, kadrlar, moddiy-texnika baza va qabul qilingan ma'muriy qarorlarning inklyuziya tamoyillariga muvofiqligini ta'minlash) model yondashuviga klassifikatsiyalanadi degan xulosaga keldik.

N.M.Nazarova inklyuziv ta'limda tashkiliy modelga xos bo'lgan yondashuvlar xususida ilmiy mulohazalarni ilgari surib, aksariyat mamlakatlarda "Absorbsiya" (inglizchadan singdirmoq), "Birgalikda yashash" modeliga muvofiq faoliyatlarni olib borilayotganligiga ye'tibor qaratib, ushbu modellarining o'ziga xosligini tahlil yetgan. Uning nuqtayi nazaricha Rossiya va Amerika Qo'shma Shtatlarida "Absorbsiya" modeli joriy yetilgan bo'lib, ta'lim integratsiyasining asosiy prinsipi, ya'ni ta'lim joyini tanlash masalasiga ye'tibor qaratgan bo'lsa, Yevropaning bir qator davlatlari va Yaponiyada ta'lim integratsiyasining asosiy g'oyalari, ya'ni ommaviy va maxsus maktablarda teng darajada qulay ta'lim sharoitlarini ta'minlaydigan – "Birgalikda yashash" modelni joriy qilgan [7].

G.N.Penin nuqtayi nazaricha dunyoning turli mamlakatlarida inklyuziv integratsiyaning asosiy tamoyillari – ta'limning ochiqligi va tanlash yerkinligi uchun turli imtiyozlarga asoslangan ommaviy va maxsus ta'lim tizimlari o'rtasidagi munosabatlar negizida qurilgan. Inklyuziv ta'limda "O'zlashtirish" tushunchasi ta'lim muassasalari sonini ma'muriy yo'l bilan muntazam ravishda qisqartirishni nazarda tutadi. "Birgalikda yashash va bir-birini to'ldirish" tushunchasi yesa, imkoniyati cheklangan o'quvchi va uning ota-onasi uchun ta'lim joyi va usulini tanlash yerkinligini nazarda tutuvchi gumanistik yondashuvga asoslanadi. Bugungi kunda aksariyat mamlakatlarda xususan Rossiyada inklyuziyaning asosiy prinsipi - tanlash yerkinligini buzadigan va imkoniyati cheklangan o'quvchilarning sifatli va raqobatbardosh ta'lim olish, shaxsiy va ijtimoiy huquqlarini ta'minlamaydigan "Absorbsiya-singdirish" avtoritar modeliga ustunlik beriladi. Bu holat, shubhasiz, mamlakatda shakllangan ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat, imkoniyati cheklangan o'quvchilar va kattalar uchun maxsus ta'lim olish uchun sarflanadigan davlat mablag'lari va resurslarini tejash bilan bog'liq[8].

Mazkur model imkoniyati cheklangan o'quvchilarning faolligi va ta'lim muvaffaqiyatini belgilashni turli xil "reytingga" muvofiqlashtirish, ta'lim dasturlarini standartlashtirish va individuallashtirishga e'tibor qaratib, madaniy-ma'rifiy va kasbiy kompetensiyalar bazasi mazmunini "qashshoqlashish" va toraytirishni oldini olish qaratilgan pragmatik mohiyatni o'zida aks yettirgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П. Беспалько. – М.: Новая школа, 1997. – 295 с.

2. Кобилова Ш.Х. Инклюзив таълимда "Тўсиқсиз муҳит" ва уни шакллантириш имкониятлари // Diversity Research: Journal of analysis and trends Volume 1, ISSN (E): 2810-6393. Issue 4, July 2023. –В. 1-5 (Impact Factor 7.665)

3. Кобилова Ш.Х. Инклюзив таълимдаги интеграцион жараён хавфсиз ҳаёт муҳитини барқарорлаштириш омили сифатида / Рол науки в развитии современного общества: материалы международной научно-практической конференции (31 января 2023г., Омск) Отв. ред. Морозов С.А. – Издательство СПМ «Академия Науки», Омск.-2023.-С.130-136
4. Kobilova Sh.X. Inklyuziv ta’limda imkoniyati cheklangan o’quvchilar hayot xavfsizligini ta’minlashning shart-sharoitlari / «Тенденции развития образования и педагогики». Москва - 2023: материалы международной научно-практической (6-7 июля 2023г., Москва) Отв. ред. Зарайский А.А. – Издательство СПМ «Академия Просвещения», Москва 2023. –С.156-163
5. Kobilova Sh.X. Inklyuziv ta’lim jarayoniga ilmiy pedagogik yondashuv / “Pedagogik ta’lim, innovatsion g’oyalar va texnologiyalarning ilmiy-nazariy asoslarini yaratish va uni amaliyotga joriy etish” Xalqaro ilmiy-amaliy onlayn konferensiyasi 2023-yil, 15-iyun. - B.566-568
6. Kobilova Sh.X. Pedagogical approaches to formation of life safety competence of students with disabilities in practical activity // *Academica: An International Multidisciplinary Research Journal* ISSN: 2249-7137 Vol. 13, Issue 1, January 2023.- S. 72-78 (Impact Factor 8.252)
7. Назарова Н.М. К проблеме разработки теоретических и методологических основ образовательной интеграции / Н.М. Назарова // *Психологическая наука и образование.* – 2011. – № 3. – С. 5-11
8. Пенин Г. Н. Социально-правовые аспекты инклюзивного обучения лиц с овз в России // *Universum: Вестник Герценовского университета.* 2/2012.-С.53-54.
9. Штофф В.А. Роль модели в познании / В.А. Штофф. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1963. – 127 с
10. Thomson A.M. Perry J.L. Collaboration Processes: Inside the Black Box / A.M. Thomson, J.L. Perry // *Public Administration Review.* - 2006. - Vo 1.66.- № s1 - P.20-32

IMKONIYATI CHEKLANGAN O’QUVCHILAR FAOLLIGINI TA’MINLASHDA INKLYUZIV TA’LIMNING O’RNI

Kobilova Shaxnoza Xudoyshukurovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti, Maxsus
pedagogika kafedrasi o’qituvchisi
[*kabilovashaxnoza4@gmail.com*](mailto:kabilovashaxnoza4@gmail.com)

Abduraximova Durdona
Boboxonova Madina
ChDPU Pedagogika fakulteti
Maxsus pedagogika kafedrasi
3-bosqich talabalari

Annotatsiya: *Maqolada pedagogik ta’lim innovatsion klasteri sharoitida inklyuziv ta’limni tashkil etish, imkoniyati cheklangan bolalar uchun umumiy ta’lim muassasasida zaruriy shart-sharoitni yuzaga chiqarish, diskriminatsion muammolarni oldini olish, ijtimoiy psixologik muhitni qaror toptirish masalalari yoritilgan.*

Kalit so’zlar: *pedagogik, inklyuziv, imkoniyati cheklangan o’quvchi, ta’lim va tarbiya, model, klaster, faoliyat, sifat, samaradorlik, istiqbol, pedagogik jarayon.*

Inklyuziv ta’lim mazmun-mohiyati va maqsad –vositalariga ko’ra alohida ehtiyojli bolalarni istiqbolli hayoti uchun alohida ahamiyatga ega. Inklyuziv ta’lim sharoitida alohida yordamga muhtoj bolalarga, ta’lim va tarbiya berish natijasida o’z

Тўйчиева Гулҳаё. Развитие индивидуальности студента с помощью методики коучинга	126
Усарова Н.Б. Образование на протяжении всей жизни как усовершенствованная форма непрерывного образования	128
Эрназарова Гулнора, Холматова Роза. Аутопедагогическая компетентность	130
Эрназарова Гулнора. Формирование акмеологического мышления у современного специалиста	133
Юлдашева Инобат. Характеристика педагогических конфликтов	136
V SHO'BA. MUSTAQIL-TA'LIM KLASTERI INSON FAROVONLIGINING ASOSIY OMILI SIFATIDA	
Abdullayeva G.S. Nogironligi bo'lgan talabalarda inklyuziv ta'lim kompetentligini shakllantirishda axborot kompyuter texnologiyalarning o'rni	140
Abduraximov S.D. 13-14 yoshli o'smirlarda deviant xulq-atvorni harakatli o'yinlar yordamida tashxislash	144
Asadullayeva Mastura, Ismailova Sevdaxon. Inklyuziv sinf musiqa darslarining o'quvchilar rivojlanishidagi ahamiyati	147
Dehqonova Muborakxon. Individual ta'lim modeli	152
Egamberdiyeva Nigora. Ta'lim klasteri sharoiti – autizm sindromli bolalar nutqini rivojlantirishning innovatsion omili sifatida	154
Z. K. Ismailova, D.Mustafaeva. Components of the gradual implementation of student media activities in the educational process	159
Ibadullayeva Sh.N. Yetuk mutahassis bo'lib yetishishda pedagogik amaliyotning o'rni	176
Ishmatova O. S. “Faol harakat-xalq salomatligi garovi” ijtimoiy loyihasida pedagogik ta'lim innovatsion klaster	179
Ibroximov F.A. Yoshlar huquqiy madaniyatini oshirishda ta'lim klasteri asosida ijodiy yondashish	183
Ibadullayeva Sh.N., F.A.Safarova. Talabalarni kasbiy amaliyotga erta va maqsadli tayyorlash	186
Jabborova Onaxon, Saparbayeva Dinora. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta'lim klasteri metodikasi	189
Jabborova Onaxon. Boshlang'ich ta'limda o'quv fanlarini turkumlashtirib o'qitish mexanizmlari	191
Kobilova Shaxnoza. Inklyuziv ta'limning rivojlanish tendensiyalarini muvofiqlashtirish masalalari	194
Kobilova Shaxnoza, Abduraximova Durdona, Boboxonova Madina. Imkoniyati cheklangan o'quvchilar faolligini ta'minlashda inklyuziv ta'limning o'rni	196

**Nashriyot litsenziyasi № 2044, 25.08.2020 y.
“Times new roman” garniturası, kegli 14. Offset
bosma usulida bosildi. Shartli bosma tabog`i 35,9.
Adadi 100 dona. Buyurtma №101**

**Zebo prints MCHJda chop etildi.
Manzil: Toshkent shahar, Yashnobod tumani
58-A harbiy shahrcha.
Tel.: 94 673 66 56
E.mail: kmamadaliyev@mail.ru**